

УДК 341.1/8

ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Кирилюк О. В.

Аспірантка кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент М. О. Медведєва.

Анотація. У статті досліджуються існуючі інституційні механізми глобального інформаційного суспільства та їх нормотворча спроможність, встановлюється їх ефективність та рівень взаємодії між собою, а також надаються рекомендації щодо удосконалення інституційної структури в аспекті міжнародно-правового регулювання процесів управління Інтернетом.

Проводиться порівняльний аналіз міждержавної та багатосторонньої моделей інституціоналізації глобального інформаційного суспільства. Надається характеристика ролі та функцій зацікавлених сторін в структурі різних інституційних механізмів. Стаття містить комплексний аналіз універсальних та регіональних інституційних ініціатив та їх значення у процесах нормотворення з питань глобального інформаційного суспільства. Автор приходить до висновку, що множинність інституційних механізмів може зрештою призвести до небажаної фрагментації екосистеми Інтернету. Натомість єдина глобальна інституційна структура повинна представляти інтереси усіх країн та усіх зацікавлених сторін. Інтернет став технологічною інновацією, що наразі потребує інноваційного підходу до інституційної та регуляторної сфер.

Ключові слова: глобальне інформаційне суспільство, інституційний механізм, багатостороння участь, Міжнародний союз електрозв'язку, Всесвітній саміт інформаційного суспільства, ICANN, Форум з управління Інтернетом, NetMundial.

Постановка проблеми. Високий ступінь взаємозалежності усіх суб'єктів міжнародних відносин та видозміни самої міжнародної системи визначають динаміку розвитку інформаційного суспільства на локальному та універсальному рівнях. Відбувається поступовий перехід від державоцентричного до поліцентричного світу, де ключова роль належить глобальним структурам та утворенням. Наразі інформаційно-комунікаційні технології (надалі – «ІКТ») відіграють настільки вагому роль у всіх сферах життя людини та функціонування державних механізмів, що можна з впевненістю говорити про виникнення на глобальному рівні нової інформаційної парадигми. Так, М. Ребой зазначає, що Всесвітній саміт інформаційного суспільства сформував нову парадигму у глобальному управлінні, де інформація та комунікація відіграють ключову роль та спостерігається зростаюче залучення до процесів управління громадянського суспільства [1, с. 131].

Публічний вимір набуває рис транснаціональності, а суб'єкти, що взаємодіють у його межах, все частіше починають говорити про необхідність вироблення інституційних механізмів та надання нормативних гарантій, які б дозволили їм брати повноправну участь не лише у напрацюванні норм та стратегій розвитку, але й входити до конкретних структур, відповідальних за глобальне управління [2, с. 83]. Чим більше питання розвитку ін-

формаційного суспільства набувають глобального окрасу та чим швидше зростає роль транснаціональних суб'єктів у цих процесах, тим сильніше відчувається потреба у створенні такого масиву міжнародно-правового регулювання, що б заклав нормативну основу універсального механізму управління Інтернетом із залученням усіх зацікавлених сторін (держав, приватного сектору, громадянського суспільства, технічних спільнот).

Актуальність даної статті пояснюється появою множинних інституційних механізмів, що подекуди задають протилежні напрямки розвитку кіберпростору. Це, у свою чергу, створює загрозу фрагментації технічної інфраструктури і міжнародно-правового регулювання та загострення протистоянь між різними групами країн. Деякі наразі існуючі інституційні механізми володіють нормотворчим потенціалом та закладають основи міжнародно-правового регулювання глобального інформаційного суспільства. Як правило, це ті з них, де держави відіграють провідну роль. У той же час, інші механізми більше сконцентровані на підвищенні репрезентативності та демократизації процесів управління кіберпростором за участі усіх зацікавлених сторін. З огляду на глобальний та інклюзивний характер інформаційного суспільства в основі його інституційного механізму повинні бути принципи відкритості, транспарентності та рівних можливостей. У його структурі повинні бути представлені усі зацікавлені сторони (держави, приватний сектор, громадянське суспільство, технічні спільноти) як з розвинутих країн, так і з країн, що розвиваються.

Все більшої популярності на глобальному рівні набуває питання багатосуб'єктності. Держави, які традиційно були основними акторами у міжнародних відносинах, нині вимушені ділити свої регуляторні повноваження з громадянським суспільством та приватним сектором. Наразі невиробленими залишаються інституційні рамки участі кожного із суб'єктів у сучасній міжнародній системі.

Саме тому **метою даної статті** є аналіз існуючих інституційних механізмів глобального інформаційного суспільства та їх нормотворчої спроможності, встановлення їх ефективності та рівня взаємодії між собою, а також надання рекомендацій щодо удосконалення інституційної структури в аспекті міжнародно-правового регулювання процесів управління Інтернетом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У зарубіжній літературі питання управління Інтернетом досліджували В. Кляйнвехтер, Й. Курбалія, У. Карлссон, К. Норденстренг, К. Падовані, А. Туцці, Л. Бігрейв, Дж. Бінг, М. Кіттіманн, Д. Пост, П. Поланскі. Серед вітчизняних вчених інституційну складову міжнародно-правового регулювання інформаційної сфери розглядали А. В. Пазюк, І. М. Забара, Н. В. Герасимчук. Однак, інституційні аспекти глобального інформаційного суспільства досі не були предметом детального вивчення з боку юристів-міжнародників, а тому потребують більш комплексного аналізу.

Основні результати дослідження. На думку автора, основу інституційного механізму глобального інформаційного суспільства повинен становити багатосторонній діалог усіх зацікавлених суб'єктів, що передбачає участь кожного, від кого залежить прийняття рішень та на кого такі рішення мають чи потенційно можуть мати вплив. В умовах розбудови суспільства нового типу право голосу при прийнятті суспільно важливих рішень повинно перестати бути виключно правом держав та міжурядових організацій. Громадянське суспільство, приватний сектор та технічні спільноти (напр., *IETF* – Цільова інженерна група Інтернету) повинні отримати реальну можливість впливати на рішення, що безпосередньо зачіпають їх інтереси та встановлюють принципи правовідносин між ними в кіберпросторі.

Як зазначає В. Кляйнвехтер, з наукової точки зору політика управління Інтернетом є багаторівневою за своєю структурою. Так, на найнижчому рівні управління здійснюється в односторонньому порядку, на середньому рівні – шляхом міждержавних переговорів та на найвищому рівні – на основі багатосторонньої участі зацікавлених сторін. При цьому при застосуванні останньої моделі дві попередні вступають з нею в органічний взаємозв'язок. Автор проводить аналогію з традиційною російською іграшкою – матрьошкою, де відбувається поступовий перехід від механізму багатосторонньої участі до міждержавної договірної системи та далі до національних юрисдикцій, що у своїй сукупності утворюють екосистему управління Інтернетом [3].

Нижче розглянемо спроби інституціоналізації глобального інформаційного суспільства та проведемо оцінку їх ефективності. На глобальному рівні співіснують дві інституційні моделі, в рамках яких відбувається формування політики та стандартів управління інформаційним суспільством. Перша з них ґрунтується на традиційному міждержавному механізмі, прикладом якого може бути співпраця в рамках ООН та МСЕ. В основі іншої моделі – принцип багатосторонньої участі, що передбачає залучення різноманітних недержавних суб'єктів. На даному принципі побудована діяльність ICANN та IGF. В основу концепції багатосторонньої участі покладена ідея про те, що кожен зацікавлений суб'єкт повинен мати право глосу при вирішенні питань, пов'язаних з розвитком інформаційного суспільства. З цією метою повинні бути передбачені відповідні процедури та створені необхідні інституційні механізми.

Той факт, що концепція багатосторонньої участі передбачає розширене представництво зацікавлених сторін у процесах управління Інтернетом, ще, однак, не означає, що відбулися сутнісні зміни в контексті розглянутих питань та проблематики. Фактично, спостерігається надлишкове представництво суб'єктів з боку західних високорозвинених країн у всіх категоріях учасників. У той же час країнам, що розвиваються бракує незалежних організацій громадянського суспільства та впливових приватних бізнес-структур, що могли б виступити з власними ініціативами на глобальних форумах з питань інформаційного суспільства.

Традиційно розпочнемо інституційний аналіз із міждержавних механізмів, де інші суб'єкти подекуди можуть мати статус спостерігача, однак із вкрай обмеженими повноваженнями. Так, *Міжнародний союз електрозв'язку* (надалі – «МСЕ») є спеціалізованою установою ООН, що відповідає за розробку стандартів у сфері телекомунікацій. МСЕ здійснює свою діяльність за трьома основними напрямками – радіокомунікації, стандартизація та розвиток. Роль МСЕ у питаннях управління Інтернетом є спірною. Недостатня транспарентність та міжурядовий характер діяльності МСЕ не дозволяють говорити про розширення його мандату. Втім, наприклад, Росія послідовно відстоює ідею визнання лідируючої ролі МСЕ у сфері управління Інтернетом з огляду на те, що саме ця організація має достатні представницькі функції та засвідчила свою ефективність у регулюванні міждержавних відносин. Розширення мандату МСЕ можливе також за рахунок розширювального тлумачення базових понять, які містяться в документах організації. Одним з таких термінів є «інформаційно-комунікаційні технології».

МСЕ долучається до обговорення питань, пов'язаних з кіберпростором, через надання платформи для проведення Повноважної конференції, Всесвітньої конференції з міжнародних телекомунікацій, Всесвітнього форуму з політики у сфері електрозв'язку та Всесвітньої конференції з розвитку електрозв'язку.

У грудні 2012 року МСЕ провів Всесвітню конференцію з міжнародних телекомунікацій в Дубаї, у ході якої було переглянуто Регламент міжнародного електрозв'язку у ре-

дакції 1988 року. Найбільш дискусійним стало питання про доцільність поширення дії Регламенту на сферу управління Інтернетом та передачі Інтернет-трафіку. Ідею зробити Інтернет підконтрольним МСЕ активно підтримували Росія, Китай, Саудівська Аравія, Алжир та Судан. США послідовно виступали проти розширення функцій МСЕ та за збереження відкритого Інтернету.

Компромісним рішенням стало включення до фінального тексту Регламенту юридично необов'язкової Резолюції № 3 «Забезпечення сприятливого середовища для більш активного розвитку Інтернету». Відповідно до Резолюції, усі держави повинні мати однакові повноваження та зобов'язання у сфері управління Інтернетом. Крім того, державам-членам пропонується виробити власну позицію щодо питань міжнародного характеру, пов'язаних з Інтернетом, зокрема технічних аспектів, напрямків розвитку та державної політики в рамках мандату МСЕ та його форумів [4]. Ще одним контроверсійним моментом стало включення до Регламенту статті 5В, якою державам надається право вживати необхідні заходи для попередження поширення спаму та мінімізації його негативного впливу на послуги міжнародного електров'язку. Критики даної статті вказували на те, що вона може стати першим кроком на шляху встановлення державного контролю над контентом. І, хоча, у Регламенті прямо не йдеться про регулювання Інтернету, однак спам традиційно є характерним саме для кіберпростору.

Негативним моментом є те, що наразі сформувалося дві групи держав, одні з яких дотримуються положень Регламенту у редакції 2012 року, а інші користуються версією 1988 року. За результатами конференції почали говорити про початок холодної війни у кіберпросторі.

Наприкінці 2014 року у м. Пусан (Республіка Корея) відбулася 19-та Повноважна конференція МСЕ, що проходить кожні чотири роки. Одним з її головних здобутків стало затвердження Плану дій «*Connect 2020*» – нової глобальної програми співпраці щодо розбудови інклюзивного інформаційного суспільства. План дій розроблявся на основі багатостороннього діалогу та включає 4 загальні та 17 спеціальних цілей, які повинні бути досягнуті до 2020 року у контексті інклюзивності ІКТ, їх сталого розвитку, ролі інновацій та партнерства [5].

У вересні 2015 року держави-члени ООН погодили 17 цілей сталого розвитку на період до 2030 року. Серед зазначених цілей – суттєве підвищення доступу до ІКТ та в ідеалі забезпечення універсального та фінансово необтяжуючого доступу до Інтернету у найменш розвинених країнах до 2020 року (9с) [6].

Цікавим є той факт, що ідея створення першого багатостороннього механізму була озвучена саме на Повноважній конференції МСЕ в Мінеаполісі у 1998 році. Так, *Все-світній саміт інформаційного суспільства* (надалі – «ВСІС») було проведено МСЕ за підтримки Генерального Секретаря ООН Кофі Аннана та у співпраці з главами держав і установ ООН. Вперше за всю історію проведення самітів під егідою ООН право висловити свою позицію отримали представники приватного сектору та громадянського суспільства. ВСІС став важливою відповіддю на ті фундаментальні зміни, що відбувалися у суспільстві та були пов'язані з трансформацією останнього в контексті нової інформаційної ери. Саміт повинен був виробити універсальне розуміння інформаційного суспільства та окреслити план дій щодо формування такого суспільства. ВСІС став поштовхом до співпраці на міжнародному рівні усіх зацікавлених суб'єктів з метою формування глобального інклюзивного інформаційного суспільства. Проведення Саміту у два етапи теж стало відмінною рисою цієї ініціативи. Такий підхід передбачав переоцінку цілей та аналіз досягнень з тим, щоб максимально повно реагувати на зміни, що відбуваються у суспільстві.

WSIS став чи не найпершим політично нейтральним форумом для обговорення ключових питань глобального значення в інформаційну еру. Застосування принципу багатосторонньої участі виявилось непростим завданням. Оскільки самі представники громадянського суспільства не мали єдиної думки щодо питань, які вони хотіли б бачити в порядку денному. Так, одні з них наголошували на важливості прав людини, у той час як інші віддавали перевагу питанням сучасних медіа та комунікацій. Була й група, яку більше цікавив соціально-економічний потенціал ІКТ для країн, що розвиваються. Громадянське суспільство так само не мало єдиної позиції щодо того, яку роль слід відводити державам у механізмі глобального управління. Одні розглядали державу як ворога, інші – як ключового партнера. Громадянське суспільство під час WSIS було настільки неоднорідним, що так і не змогло виступити єдиним фронтом та продемонструвати свою згуртованість [7, с. 876].

Туніська програма для інформаційного суспільства 2005 року містить компромісне рішення щодо управління Інтернетом. Проблема полягає у тому, що для кожної групи зацікавлених сторін було передбачене власне місце у системі управління. Так, повноваження щодо розробки державної політики залишалися за державами та міжурядовими організаціями. У віданні приватного сектору зберігалися питання розвитку Інтернету в технічній та економічній сферах [8]. Таким чином, відбулося штучне та непрактичне розподілення взаємопов'язаних політичних і технічних питань. При цьому держави опинилися на чолі механізму прийняття рішень, що абсолютно не відповідає їх ролі в інституційній структурі глобального інформаційного суспільства. Натомість нормативне закріплення функцій громадянського суспільства звелось всього лише до виконання важливої суспільної ролі.

Крім того, у фінальних документах WSIS не було передбачено чіткого інституційного механізму, до відання якого належали б питання, пов'язані з управлінням Інтернетом та інформаційним суспільством. Прийняття цього важливого рішення було відкладене. Своєрідним пробним механізмом став Форум з управління Інтернетом (надалі – «IGF»), що був створений як форум для багатостороннього діалогу, однак без будь-яких реальних можливостей для прийняття юридично обов'язкових рішень.

Туніська програма для інформаційного суспільства передбачала перегляд досягнень WSIS по завершенню 10-річного періоду з метою визначення подальших напрямків діяльності. У липні 2014 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Резолюцію 68/302, відповідно до якої у грудні 2015 року буде проведено дводенне засідання на вищому рівні у Нью-Йорку.

У контексті управління Інтернетом Фінальний документ WSIS+10 не містить жодних новітніх ідей. У ньому визнається багатостороння модель управління Інтернетом, однак завжди міститься застереження про те, що зацікавлені сторони повинні діяти відповідно до своїх функцій та обов'язків. Такий стиль написання документу вкотре підтверджує верховенство держав поміж нібито рівних суб'єктів.

Так, у пункті 57 Фінального документу WSIS+10 зазначається, що управління Інтернетом включає багатосторонні (*multilateral*), транспарентні, демократичні процеси за участі зацікавлених сторін, зокрема урядів, приватного сектору, громадянського суспільства, міжнародних організацій, технічних та академічних спільнот тощо, відповідно до їх функцій та обов'язків.

На включенні в текст документу поняття «*multilateral*» наполягав Китай, оскільки при усій своїй позитивній конотації воно передбачає керівну роль саме держав у процесі нормотворення. При цьому поняття «*multilateral*» використовується у тексті всього один раз, натомість «*multistakeholder cooperation*» з'являється втричі частіше. Однак, дивним виг-

лядає подібне поєднання непоєднаних принципів. Крім того, була визнана керівна роль держав у сфері кібербезпеки у контексті національної безпеки.

Слід також зазначити, що відповідно до Фінального документу WSIS+10 (п. 31) державам при розбудові інформаційного суспільства рекомендується утримуватися від односторонніх дій, які б суперечили міжнародному праву та Статуту ООН. Втім, у фінальний текст не увійшли пропозиції щодо посилення звітності та підвищення репрезентативності, особливо по відношенню до країн, що розвиваються [9].

У сфері кібербезпеки було визнано керівну роль держав з питань, що стосуються національної безпеки. Зміцнення довіри та безпеки у кіберпросторі повинно бути сумісним з дотриманням прав людини. Наголошується на необхідності посилення співпраці держав щодо боротьби з кіберзлочинністю та створення ефективних механізмів протидії.

Здобутком WSIS+10 стало продовження мандату IGF на наступні 10 років. У документі підкреслюється ключова роль ІКТ для досягнення цілей сталого розвитку. Подолання цифрового розриву, розширення доступу до Інтернету та формування культури кібербезпеки утворюють своєрідну тріаду розвитку та продовжують залишатися на порядку денному WSIS+10.

В цілому, мова Фінального документу WSIS+10 витримана у компромісному дусі та обережних формулюваннях. Наступний перегляд здобутків WSIS заплановано на 2025 рік, що в подальшому стане частиною оціночного процесу щодо досягнення цілей сталого розвитку у 2030 році.

Іншим елементом міждержавного інституційного механізму глобального інформаційного суспільства є ЮНЕСКО, яка відповідно до Женевського Плану дій 2003 року визначена відповідальною за доступ до інформації та знань, е-навчання, е-науку, культурне різноманіття та ідентичність, лінгвістичне розмаїття і місцевий контент, медіа та етичний вимір інформаційного суспільства.

У рамках ЮНЕСКО була розроблена концепція «Універсальності Інтернету», що відображає позицію організації в межах її мандату щодо питань, пов'язаних з Інтернетом, на період до 2021 року. Вона також засвідчує роль Інтернету у розбудові суспільств знань та досягнення цілей сталого розвитку ООН. В основу даної концепції покладено чотири ключові принципи, що наразі відомі як принципи R.O.A.M. – орієнтованість на права людини, відкритість, доступність та багатостороння участь [10].

Комісія ООН з науки і техніки у цілях розвитку є допоміжним органом в структурі ЕКОСОП. З 2006 року проводить щорічну оцінку результатів імплементації здобутків WSIS на міжнародному і регіональному рівнях та визначає рівень їх відповідності цілям WSIS. Комісія є міжурядовим органом, а її рішення не мають обов'язкової сили [11].

Відповідно до Фінального документу WSIS+10 на Комісію покладається завдання провести аналіз поняття «посилена співпраця», що вперше було використане у 2005 році для позначення компромісу між тими, хто наполягав на державному механізмі управління Інтернетом, та прихильниками статусу-кво. Втім, яке саме значення вкладалося в дане поняття досі залишається невизначеним. З цією метою не пізніше липня 2016 року повинна бути створена нова робоча група щодо визначення способів реалізації посиленої співпраці (перша робоча група була створена у березні 2013 року). Оскільки, у Фінальному документі WSIS+10 вперше згадується про необхідність об'єднання в механізмі управління Інтернетом міждержавного та багатостороннього підходів, результати роботи нової робочої групи можуть стати одним з ключових показників ефективності процесів WSIS при підведенні підсумків у 2025 році.

Починаючи з 2004 року у структурі Першого комітету ГА ООН чотири рази створювалися групи урядових експертів щодо досягнень у сфері інформації та комунікацій в кон-

тексті міжнародної безпеки. Влітку 2015 року четверта Група урядових експертів опублікувала доповідь, в якій вперше було запропоновано конкретні рекомендаційні норми відповідальної поведінки держав у кіберпросторі [12]. Генеральна Асамблея схвалила доповідь та постановила про необхідність створення нової групи урядових експертів, що повинна провести своє перше засідання у серпні 2016 року в Нью-Йорку.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (надалі – «ВОІВ»), у свою чергу, слідкує за дотриманням так званих Інтернет-договорів 1996 року – Договору про авторське право та Договору про виконання та фонограми. Так, обидва договори передбачають обов'язок держав-членів надавати належний рівень правової охорони та ефективні засоби правового захисту, які б унеможливили обхід технологічних обмежень, використаних для захисту об'єкту інтелектуальної власності. ВОІВ робила невдалі спроби зафіксувати на нормативному рівні положення щодо веб-мовлення та трансляції в Інтернеті, а також розширення прав телерадіокомпаній у кіберпросторі.

У 1999 році ICANN затвердив Єдину політику вирішення спорів щодо доменних імен, що початково була запропонована ВОІВ у вигляді режиму вирішення спорів щодо торговельних марок. Більшість таких спорів вирішується через Центр арбітражу та медіації ВОІВ. Свою роль організація відіграла й у створенні відкритої бази даних «WHOIS», що викликає справедливе занепокоєння у контексті захисту приватності у кіберпросторі [13].

У 2003-2005 роках ВОІВ брала участь у ВСІС, втім її роль зводилася фактично до нагляду за тим, щоб питання інтелектуальної власності не стали предметом серйозних обговорень. Швидкий розвиток ІКТ вимагає лібералізації регулювання ВОІВ з метою встановлення розумного балансу між відкритим доступом до знань, інформації та захистом інтересів правоволодільців.

«Партнерство «Відкритий уряд» (*Open Government Partnership*) є багатосторонньою ініціативою, що була заснована у 2011 році та спрямована на забезпечення виконання зобов'язань урядів щодо підвищення транспарентності, розширення участі громадян у прийнятті рішень, боротьбу з корупцією, а також використання нових технологій для покращення управління. Щоб приєднатися до ініціативи, держава повинна підписати Декларацію відкритого уряду, представити план дій, розроблений у ході публічних консультацій, а в подальшому звітувати про досягнуті результати. Станом на кінець 2015 року до ініціативи приєдналися 69 держав. В Україні перший план дій з впровадження ініціативи було затверджено у 2012 році [14].

Коаліція за свободу онлайн (*Freedom Online Coalition*) – міжурядова організація, що була створена в Гаазі у грудні 2011 року з ініціативи Міністерства закордонних справ Данії та має своєю метою посилення співпраці держав щодо підтримання свободи в Інтернеті та сприяння індивідам у здійсненні ними своїх прав онлайн, зокрема свободи вираження поглядів, свободи об'єднання та права на приватність. Коаліція визнає принцип багатосторонньої участі та щорічно проводить конференції за участі зацікавлених сторін. Усі держави-члени підписали установчий документ «Свобода онлайн: спільні дії заради свободи вираження поглядів в Інтернеті», а також визнають принцип рівного захисту прав людини офлайн та онлайн. Станом на кінець 2015 року до складу коаліції входить 29 держав [15]. Україна наразі не приєдналася.

Глобальна конференція з кіберпростору, що більше відома як Лондонський процес, була започаткована в Лондоні у листопаді 2011 року. Відтоді вона щорічно збирає разом представників урядів, приватного сектору, технічної спільноти та громадянського суспільства для вироблення спільного розуміння поведінки у кіберпросторі [16]. У ході другої конференції, що пройшла у Будапешті в жовтні 2012 року, обговорювалося питання взаємозв'язку між правами онлайн та кібербезпекою. Втретє конференція відбулася у

жовтні 2013 року в Сеулі. Її результатом стало затвердження «Сеульського рамкового плану та зобов'язання щодо відкритого та безпечного кіберпростору», у якому закріплюються принципи універсального доступу до Інтернету, рівного захисту прав людини офлайн та онлайн. Під час четвертої конференції в Гаазі у квітні 2015 року обговорювалися питання практичної співпраці у кіберпросторі з метою розвитку кіберпотенціалу та вироблення норм відповідальної поведінки держав у кіберпросторі. Особливий акцент було зроблено на питаннях кібербезпеки. За результатами конференції було засновано Глобальний форум з кіберекспертизи.

Спроби інституціоналізації правовідносин у кіберпросторі мають місце і в азіатському регіоні. Так, у грудні 2015 року в м. Учжен (Китай) відбудеться друга *Всесвітня Інтернет-конференція*, що зібрала представників 120 країн світу. Фінальним документом другої конференції стала Учженська ініціатива, у якій зазначається, що Інтернет перетворив світ на глобальне село та спільноту зі спільною долею. В Ініціативі наголошується на важливості дотримання державного суверенітету у кіберпросторі, захисту критичної інформаційної інфраструктури, забезпечення приватності та гарантування прав інтелектуальної власності, а також об'єднання зусиль з метою боротьби з кіберзлочинністю та кібертероризмом. Окремим пунктом виділено питання покращення глобального управління Інтернетом. Зазначається про необхідність вироблення спільного підходу щодо міжнародних норм та правил, покликаних регулювати кіберпростір, захищати базові права та законні інтереси в Інтернеті, а також перетворити кіберпростір на мирне, безпечне, відкрите та універсальне середовище. Цікавим є той факт, що у тексті Ініціативи йдеться про формування багатосторонньої системи управління Інтернетом із залученням зацікавлених сторін відповідно до їх функцій [17].

Правда у тому, що просуваючи доволі непопулярну ідею кіберсуверенітету, Китай не втрачає своєї привабливості серед представників найбільших західних компаній. Так, *LinkedIn* погодився здійснювати цензуру контенту в обмін на доступ до китайського ринку. Той же *Facebook* не виключає можливості компромісу з китайською владою [18]. Наразі усі великі держави намагаються контролювати Інтернет. Різниця у тому, що хтось робить це під більш привабливими лозунгами.

Далі перейдемо до аналізу інституційних механізмів, в основу яких покладена класична багатостороння модель управління глобальним інформаційним суспільством. Так, *Інтернет-корпорація з присвоєння імен та номерів* (надалі – «ICANN») є приватною, неприбутковою, глобальною корпорацією, що управляє системою доменних імен та IP-адрес. Корпорація була створена у 1998 році в Лос-Анджелесі відповідно до законодавства штату Каліфорнія на основі Меморандуму взаєморозуміння між ICANN та Департаментом торгівлі США. Система прийняття рішень в ICANN побудована на основі класичної багатосторонньої моделі. Хоча ICANN займається виключно технічними питаннями, держави з метою посилення своєї ролі в процесах управління Інтернетом неодноразово заявляли про те, що діяльність корпорації впливає на такі важливі сфери національного регулювання як інтелектуальна власність, приватність, кібербезпека та правозастосування.

14 березня 2014 року Національне управління США з телекомунікацій та інформації (надалі – «NTIA») оголосило про передачу координуючої ролі у здійсненні функцій Агентства з розподілу номерів Інтернету (надалі – «IANA») міжнародній спільноті зацікавлених сторін. Ключовою умовою була абсолютна відмова від передачі координуючої ролі державам чи міжурядовій організації. Така передача повинна також базуватися на чотирьох основних принципах: багатостороння модель, безпека, стабільність та стійкість системи доменних імен Інтернету; відповідність потребам та очікуванням партнерів та користу-

вачів послуг IANA у всьому світі; відкритість Інтернету. Обговорення нової моделі управління відбувається в контексті двох ключових напрямків – передачі координуючих функцій IANA та посилення підзвітності ICANN.

У серпні 2015 року NTIA заявило про продовження строку дії контракту з ICANN та перенесення кінцевої дати з 30 вересня 2015 року на 30 вересня 2016 року [19]. Усі події, що відбуваються у сфері управління Інтернетом, є надзвичайно взаємопов'язаними. Рішення, прийняті в рамках одних форумів, неминуче матимуть вплив на договірний процес в рамках інших інституційних механізмів. Наразі важливо розуміти чим завершиться реформування IANA та процес перегляду моделі внутрішнього контролю за діяльністю ICANN.

Іншим показовим прикладом є те, як світова спільнота підійшла до створення в рамках ООН нового майданчику для багатостороннього діалогу з питань формування політики у сфері Інтернету. *Форум з управління Інтернетом* (надалі – «IGF») створювався як відкрита платформа для участі усіх зацікавлених сторін, що повинні були спільно визначати формат його діяльності та структуру, а також самостійно вирішувати, які питання належать до сфери його компетенції. Відкритість Форуму для всіх бажаючих та відсутність будь-яких процедурних правил щодо прийняття рішень значною мірою сприяли налагодженню конструктивного діалогу між учасниками.

Форуму вдалося заповнити той інституційний вакуум, що існував у сфері управління Інтернетом. Вперше вдалося створити рівні умови для участі в обговоренні актуальних питань всіх зацікавлених сторін, особливо представників громадянського суспільства, які отримали реальну можливість впливати на формування політики в Інтернет-сфері. Втім, IGF ще належить подолати чимало труднощів, доки він зможе стати по-справжньому впливовим механізмом управління на міжнародній арені. Причинами для критики часто стають відсутність реальних важелів впливу через прийняття юридично необов'язкових рішень. Наразі Форум швидше нагадує платформу для обміну думками та ведення дискусій. Розвинені країни продовжують надавати перевагу випробуванню часом та надійним механізмам прийняття рішень на міжурядовому рівні. Однак, IGF принаймні дозволяє сформувати єдине бачення та розуміння ключових питань розвитку суспільства в інформаційну еру.

Європейським аналогом Форуму з управління Інтернетом став заснований у 2008 році щорічний *Європейський діалог з управління Інтернетом – EuroDIG*. Заключні рішення EuroDIG передаються для обговорення на IGF.

Важливим етапом еволюції інституційної системи глобального інформаційного суспільства стало проведення *Глобальної багатосторонньої зустрічі щодо майбутнього управління Інтернетом*, що відбулася 23-24 квітня 2014 року в бразильському Сан-Паулу. Конференція зібрала 1480 учасників з 97 країн світу та стала вагомим подією в контексті формування альтернативної ООН екосистеми управління Інтернетом. Підсумковим документом стала Багатостороння декларація NetMundial, перша частина якої присвячена принципам управління Інтернетом, а друга – містить перелік заходів, які слід вжити задля того, щоб забезпечити участь усіх зацікавлених сторін відповідно до їх функцій та обов'язків.

Наприкінці червня 2015 року у тому ж Сан-Паулу відбулося установче засідання Координаційної ради *Ініціативи NetMundial*, на якому було визначено сферу повноважень останньої. Так, Ініціатива повинна стати платформою для співпраці усіх зацікавлених сторін з метою приведення в дію спільних рішень, що приймаються за принципом «знизу-догори» в рамках екосистеми розподіленого управління Інтернетом.

Крім того, було розглянуто та схвалено два перші напрямки діяльності Ініціативи NetMundial. Зокрема, вдалося досягти згоди щодо пробних версій Карти рішень NetMundial, призначеної для полегшення співпраці щодо обміну інформацією з питань управління Інтернетом, та Платформи для співробітництва NetMundial, що покликана акумулювати пропозиції щодо активізації спільних зусиль у сфері управління Інтернетом [20]. Оцінка ефективності діяльності Ініціативи NetMundial буде проведена наприкінці червня 2016 року.

Член Ради директорів ICANN Себастьян Башолє порівнює NetMundial з чемпіонатом світу з футболу, акцентуючи увагу на тій лише відмінності, що в умовах першого виграє кожен учасник, а останній передбачає перемогу лише найсильнішого гравця [21].

Висновки. У глобальному інформаційному суспільстві усі суб'єкти отримують право участі у процесах управління Інтернетом [9], втім модель їх взаємодії залишається невідзначеною та незбалансованою. Постає питання про створення глобальних, а не міжнародних організацій. Кожен суб'єкт глобального інформаційного суспільства повинен бути відповідальним перед кінцевими Інтернет-користувачами, без яких існування самого Інтернету було б неможливим. Це свідчить про людиноцентричний характер мережевого суспільства, у якому державам відводиться другорядна роль.

У зв'язку з цим виникає потреба розробки ефективної моделі глобального управління мережевим суспільством за принципом багатосторонньої участі. Фактично, розвиток глобального інформаційного суспільства впродовж тривалого часу відбувався в умовах міжнародно-правового вакууму. Згодом виникло чимало колізій, пов'язаних зі спробами держав застосувати до Інтернету різні національні юрисдикції та обмежити його регулювання державними кордонами. Ще й досі ми стаємо свідками випадків, коли держави на законодавчому рівні закріплюють відповідальність провайдерів за передачу контенту, перехоплюють повідомлення приватних компаній, відбувається масове розповсюдження спаму та блокування поштових розсилок, мають місце зловживання, пов'язані з розподілом критичних IP-адрес та доменних імен, обмежується поширення політичного контенту. Проблеми виникають також у зв'язку із захистом приватного життя онлайн та охороною об'єктів інтелектуальної власності в Інтернеті. Нові загрози з'являються настільки швидко, що держави не просто не встигають регулювати їх на нормативному рівні, але навіть своєчасно ідентифікувати їх появу. З огляду на це чимало вчених та практиків визнають потребу створення глобальної моделі управління інформаційним суспільством.

Проведений аналіз засвідчив розгалужений характер інституційної структури глобального інформаційного суспільства. Існування множинних платформ для співпраці зацікавлених сторін може бути пояснене надзвичайною актуальністю питань, пов'язаних з управлінням Інтернетом та використанням кіберпростору в цілому. Крім того, різні держави та групи держав відстоюють подекуди протилежні позиції щодо базових принципів взаємодії у кіберпросторі. Позитивним моментом є певна взаємодія між різними інституційними механізмами, що, однак, повинна бути значно інтенсифікована найближчим часом з метою вироблення уніфікованого бачення системи управління Інтернетом. Поява нових дискусійних платформ пов'язана також з бажанням продемонструвати власну інституційну спроможність певних зацікавлених сторін та засвідчити свою впливовість у нормотворчих та управлінських процесах з питань кіберпростору.

Ключовою проблемою усіх багатосторонніх моделей управління інформаційним суспільством є рекомендаційний характер документів та відсутність контролюючих механізмів. За існуючих обставин у найбільш виграшному положенні знаходяться розвинуті західні країни, що володіють правами на найновіші технологічні досягнення та диктують

правила поведінки у кіберпросторі. Єдина глобальна інституційна структура повинна представляти інтереси усіх країн та усіх зацікавлених сторін.

Інтернет став технологічною інновацією, що наразі потребує інноваційного підходу до інституційної та регуляторної сфер. Надмірна політизація питання управління Інтернетом та нормативних основ розвитку кіберпростору знижують ефективність інституційних платформ, що наразі діють у цій сфері. У зв'язку з цим невирішеними залишаються питання кібершпиунства, ідентифікації суб'єктів у кіберпросторі, мережевої нейтральності, юрисдикції в Інтернеті тощо. Крім того, множинність інституційних механізмів може зрештою призвести до небажаної фрагментації екосистеми Інтернету. Останнім часом намітилася стійка тенденція до регіоналізації обговорень з питань управління Інтернетом, розвитку кіберпростору та розбудови інформаційного суспільства. Така тенденція є доволі небезпечною, оскільки може зумовити відповідні зміни на найнижчому інфраструктурному рівні, коли держави будуть створювати власні закриті, обмежені державними кордонами мережі та системи управління. Отже, проведений аналіз дає підстави стверджувати, що інституційний механізм розвитку глобального інформаційного суспільства повинен бути настільки ж універсальним, транснаціональним та відкритим до змін, як і саме суспільство, що повинно стати об'єктом його регулювання.

Список використаної літератури

1. Raboy M. Globalization and Information Society / Daniel Stauffacher, Wolfgang Kleinwächter // The World Summit on the Information Society: Moving from the Past into the Future. – New York, United States: United Nations ICT Task Force, 2005. – P. 131-134.
2. Nye J., Donahue J. Governance in a Globalizing World / Joseph S. Nye, John D. Donahue. – Brookings Institution Press, 2000. – 368 p.
3. Kleinwächter W. IGF, WSIS 10+ & WIC: Three World Conferences for One Internet / Wolfgang Kleinwächter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.circleid.com/posts/20151221_igf_wsis_10_wic_three_world_conferences_for_one_internet/.
4. Final Acts of the World Conference on International Telecommunications (Dubai, 2012) [Електронний ресурс] // International Telecommunication Union. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/wcit-12/Documents/final-acts-wcit-12.pdf>.
5. Connect 2020 Agenda for Global Telecommunication / ICT Development [Електронний ресурс] // ITU. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/connect2020/Pages/default.aspx>.
6. Resolution A/RES/70/1 «Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development», General Assembly, 25 September 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E.
7. Singh P. J., Gurumurthy A. Framing a Global Information Society Discourse / Parminder Jeet Singh, Anita Gurumurthy // Economic and Political Weekly. – Vol. 41. – No. 10. – Mar. 11-17, 2006. – P. 876-878.
8. Tunis Agenda For The Information Society, WSIS, 18 November 2005 [Електронний ресурс] // ITU. – Режим доступу: <http://www.itu.int/net/wsis/docs2/tunis/off/6rev1.pdf>.
9. GA Resolution A/RES/70/125 «Outcome document of the high-level meeting of the General Assembly on the overall review of the implementation of the outcomes of the World Summit on the Information Society» [Електронний ресурс] // United Nations General Assembly. – Режим доступу: <http://digitalwatch.giplatform.org/printpdf/4428>.
10. Keystones to foster inclusive Knowledge Societies. Access to information and knowledge, Freedom of Expression, Privacy, and Ethics on a Global Internet [Електронний ресурс] // UNESCO. – 2015. – Режим доступу: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/Events/internet_draft_study_simple_version.pdf.

11. The Commission on Science and Technology for Development (CSTD). Mandate and Institutional Background [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unctad.org/en/Pages/CSTD/CSTD-Mandate.aspx>.
12. Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security, Note by the Secretary-General A/70/174, 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/174&referer=http://www.un.org/disarmament/topics/informationsecurity/&Lang=E.
13. Gross R. World Intellectual Property Organisation (WIPO) / Robin Gross [Электронный ресурс] // GISWatch. – 2007. – Режим доступа: <https://www.giswatch.org/institutional-overview/civil-society-participation/world-intellectual-property-organisation-wipo>.
14. What Is The Open Government Partnership? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.opengovpartnership.org/about>.
15. Freedom Online Coalition. About Us [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.freedomonlinecoalition.com/about/>.
16. London Conference on Cyberspace – Chairman’s summary, 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.gccs2015.com/sites/default/files/documents/London%20Conference%20on%20Cyberspace%20-%20Chair%27s%20Summary%20-%201-2%20Nov%202011%20_1_.pdf.
17. The 2nd WIC Organizing Committee proposes the Wuzhen Initiative [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.wuzhenwic.org/2015-12/18/c_48241.htm.
18. Mozur P., Goeloct V. To Reach China, LinkedIn Plays by Local Rules / Paul Mozur, Vindu Goeloct [Электронный ресурс] // New York Times. – October 5, 2014. – Режим доступа: http://www.nytimes.com/2014/10/06/technology/to-reach-china-linkedin-plays-by-local-rules.html?_r=0.
19. Передача координирующей роли NTIA в осуществлении функций IANA [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.icann.org/ru/stewardship>.
20. Принципы NETmundial [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.netmundial.org/ru/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D1%8B-netmundial>.
21. Remark by member of ICANN Board of Directors Sébastien Bachollet at Third International Forum «Media for information society», Kyiv, Ukraine, October 02, 2014.

INSTITUTIONAL MECHANISM FOR INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF GLOBAL INFORMATION SOCIETY

Kyryliuk O. V.

DoctPhD Student of International Law Department, Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Scientific Supervisor: Doctor of Legal Sciences, Assistant Professor Medvedeva M. O.

Abstract. *The article provides overview of actual institutional mechanisms of global information society (GIS), rule-making-potential, efficiency and interaction thereof, as well as contains recommendations with regard to improvement of institutional structure in the light of international legal regulation of Internet governance processes. The author conducts the analysis of multilateral and multistakeholder models for GIS institutionalization. Role and functions of all stakeholders within the structure of various institutional mechanisms are being characterized. The article contains comprehensive analysis of universal and regional institutional initiatives, as well as their value for the rule-making processes with a view to GIS-related issues.*

It concludes that multiplicity of institutional mechanisms may finally lead to undesirable fragmentation of Internet ecosystem. To the contrary, universal global institutional structure should represent the interests of all countries and all stakeholders. Internet became a technological innovation that currently requires innovative approach to institutional and regulatory spheres.

Key words: *global information society, institutional mechanism, multistakeholder participation, International Telecommunications Union, World Summit on the Information Society, ICANN, Internet Governance Forum, NetMundial.*

References

1. Raboy M. Globalization and Information Society / Daniel Stauffacher, Wolfgang Kleinwächter // The World Summit on the Information Society: Moving from the Past into the Future. – New York, United States: United Nations ICT Task Force, 2005. – P. 131-134.
2. Nye J., Donahue J. Governance in a Globalizing World / Joseph S. Nye, John D. Donahue. – Brookings Institution Press, 2000. – 368 p.
3. Kleinwächter W. IGF, WSIS 10+ & WIC: Three World Conferences for One Internet / Wolfgang Kleinwächter [Electronic resource]. – Access mode: http://www.circleid.com/posts/20151221_igf_wsis_10_wic_three_world_conferences_for_one_internet/.
4. Final Acts of the World Conference on International Telecommunications (Dubai, 2012) [Electronic resource] // International Telecommunication Union. – Access mode: <http://www.itu.int/en/wcit-12/Documents/final-acts-wcit-12.pdf>.
5. Connect 2020 Agenda for Global Telecommunication / ICT Development [Electronic resource] // ITU. – Access mode: <http://www.itu.int/en/connect2020/Pages/default.aspx>.
6. Resolution A/RES/70/1 «Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development», General Assembly, 25 September 2015 [Electronic resource]. – Access mode: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E.
7. Singh P. J., Gurumurthy A. Framing a Global Information Society Discourse / Parminder Jeet Singh, Anita Gurumurthy // Economic and Political Weekly. – Vol. 41. – No. 10. – Mar. 11-17, 2006. – P. 876-878.
8. Tunis Agenda For The Information Society, WSIS, 18 November 2005 [Electronic resource] // ITU. – Access mode: <http://www.itu.int/net/wsisis/docs2/tunis/off/6rev1.pdf>.
9. GA Resolution A/RES/70/125 «Outcome document of the high-level meeting of the General Assembly on the overall review of the implementation of the outcomes of the World Summit on the Information Society» [Electronic resource] // United Nations General Assembly. – Access mode: <http://digitalwatch.giplatform.org/print-pdf/4428>.
10. Keystones to foster inclusive Knowledge Societies. Access to information and knowledge, Freedom of Expression, Privacy, and Ethics on a Global Internet [Electronic resource] // UNESCO. – 2015. – Access mode: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/Events/internet_draft_study_simple_version.pdf.
11. The Commission on Science and Technology for Development (CSTD). Mandate and Institutional Background [Electronic resource]. – Access mode: <http://unctad.org/en/Pages/CSTD/CSTD-Mandate.aspx>.
12. Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security, Note by the Secretary-General A/70/174, 2015 [Electronic resource]. – Access mode: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/174&referer=http://www.un.org/disarmament/topics/informationsecurity/&Lang=E.
13. Gross R. World Intellectual Property Organisation (WIPO) / Robin Gross [Electronic resource] // GISWatch. – 2007. – Access mode: <https://www.giswatch.org/institutional-overview/civil-society-participation/world-intellectual-property-organisation-wipo>.
14. What Is The Open Government Partnership? [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.opengovpartnership.org/about>.
15. Freedom Online Coalition. About Us [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.freedomonlinecoalition.com/about/>.
16. London Conference on Cyberspace – Chairman’s summary, 2011 [Electronic resource]. – Access mode: https://www.gccs2015.com/sites/default/files/documents/London%20Conference%20on%20Cyberspace%20-%20Chair%27s%20Summary%20-%202011-2%20Nov%202011%20_1_.pdf.
17. The 2nd WIC Organizing Committee proposes the Wuzhen Initiative [Electronic resource]. – Access mode: http://www.wuzhenwic.org/2015-12/18/c_48241.htm.

18. Mozur P., Goeloc V. To Reach China, LinkedIn Plays by Local Rules / Paul Mozur, Vindu Goeloc [Electronic resource] // New York Times. – October 5, 2014. – Access mode: http://www.nytimes.com/2014/10/06/technology/to-reach-china-linkedin-plays-by-local-rules.html?_r=0.
19. Peredacha koordiniruyushey roli NTIA v osuschestvlenii funktsiy IANA [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <https://www.icann.org/ru/stewardship>.
20. Printsipi NETmundial [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <https://www.netmundial.org/ru/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D1%8B-netmundial>.
21. Remark by member of ICANN Board of Directors Sébastien Bachollet at Third International Forum «Media for information society», Kyiv, Ukraine, October 02, 2014.

ИНСТИТУЦИОННЫЙ МЕХАНИЗМ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ГЛОБАЛЬНОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

Кирилюк О. В.

Аспирантка кафедры международного права Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Научный руководитель: доктор юридических наук, доцент М. А. Медведева.

Аннотация. *В статье рассматриваются существующие институционные механизмы глобального информационного общества и их нормотворческий потенциал, устанавливается их эффективность и уровень взаимодействия между собой, а также даются рекомендации касательно усовершенствования институционной структуры в аспекте международно-правового регулирования процессов управления Интернетом. Проводится сравнительный анализ межгосударственной и многосторонней моделей институционализации глобального информационного общества. Дается характеристика роли и функций заинтересованных сторон в структуре разных институционных механизмов.*

Статья содержит комплексный анализ универсальных и региональных институционных инициатив и их значения в процессах нормотворчества касательно вопросов глобального информационного общества. Автор приходит к выводу, что множественность институционных механизмов может в итоге привести к нежелательной фрагментации экосистемы Интернета. В свою очередь, универсальная, глобальная институционная структура должна представлять интересы всех стран и всех заинтересованных сторон. Интернет стал технологической инновацией, требующей инновационного подхода к институционной и регуляторной сферам.

Ключевые слова: *глобальное информационное общество, институционный механизм, Международный союз электросвязи, Всемирный саммит информационного общества, ICANN, Форум по управлению Интернетом, NetMundial.*